

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології та соціальної роботи

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра загальної психології та психології розвитку особистості

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

магістр

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему:

«Орієнтація на майбутнє як фактор готовності особистості до змін»

"Orientation to the Future as a Factor of Personal Readiness for Change"

Виконала: студентка заочної форми навчання

спеціальність 053 Психологія

Чебручан Марія Рувінівна

Керівник: к. психол. н., доц.

Буганова В.М. _____

Рецензент: д. наук з державного управління

проф. Воронов А.І. _____

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ ____ від _____ 2020 р.

Завідувач кафедри
_____ Кіресва З.О.
(підпис)

Захищено на засіданні ЕК № ____
протокол № ____ від _____ 2020 р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК
_____ Псядло Е.М.
(підпис)

Одеса - 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ МИНУЛОГО, ТЕПЕРІШНЬОГО І МАЙБУТНЬОГО, ЯК ТРИ ВЕКТОРЕ ЧАСОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛЮДСЬКОЇ ПСИХІКИ.....	7
1.1. Часова перспектива особистості.....	7
1.2. Минуле та теперішнє в контексті досвіду і розвитку особистості....	12
1.3. Майбутнє як простір можливостей і перспектив або невизначеності та ризиків та майбутнє через мотиваційний підхід до вивчення часової перспективи.....	16
1.4. Тип особистісної структури по відношенню до пережитого часу.....	20
1.5. Психологічна готовність до змін.....	26
Висновки до першого розділу.....	31
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	33
2.1. Організація емпіричного дослідження.....	33
2.2. Методи та діагностичні методики.....	35
Висновки до другого розділу.....	42
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ ОРІЄНТАЦІЄЮ НА МАЙБУТНЄ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЮ ГОТОВНІСТЮ ДО ЗМІН.....	43
3.1. Психологічні особливості компонентів профілю менеджерів.....	44
3.2. Психологічні особливості профілю менеджерів двох вікових груп....	56
3.3. Обговорення результатів дослідження готовності менеджерів до змін	73
3.4. Рекомендації щодо покращення готовності менеджерів до змін.....	80
Висновки до третього розділу.....	82
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах сучасного динамічного суспільства важливе місце займає самовизначення особистості в часі. Часова перспектива відображає ставлення особистості не тільки до сьогодення, а й до свого минулого і майбутнього. Особливості сприйняття минулого і сьогодення впливають на побудову планів на майбутнє, а ставлення до майбутнього впливає на поведінку в сьогоденні. Параметри часової перспективи схильні до впливу соціальної ситуації життя кожного конкретного суб'єкта. Часова перспектива представляється як особистісна організація часу життя і діяльності конкретної людини.

Одним з найважливіших компонентів суб'єктивної картини життєвого шляху є уявлення особистості про причинно-наслідкові зв'язки між тим, що сталося, що відбувається та очікуваним. Відбиваючись у свідомості, всі ці зв'язки формують тимчасову перспективу особистості. Суб'єктивна картина життєвого шляху є одним з найважливіших факторів психологічної регуляції, що стає основою адаптації особистості до умов, що змінюються і життя в суспільстві. Формування життєвого шляху головним чином відбувається за допомогою уявлень особистості про майбутнє, в ньому відображаються цілі, плани, надії та прагнення кожної конкретної особистості. Наявність усвідомленої та чіткої життєвої перспективи формує у нього потреба у творчості, народжує оптимістичне світосприйняття, у чому ми вбачаємо передумови успішної соціалізації та можливості адаптації до різних умов. Всі ці фактори незмінно пов'язані з психологічною здатністю особистості до змін.

Люди з добре розвиненою орієнтацією на майбутнє здатні раціонально розпоряджатися своїми ресурсами, як внутрішніми (здатності, спрямованість особистості, мотиви), так і зовнішніми (матеріальні, природні та тимчасові),

що є важливим показником самореалізації та побудови стратегій успішної професійної діяльності.

Через наростання частоти змін в суспільно-економічному середовищі, динаміки темпів і швидкостей модернізаційних процесів, актуальність проблеми, пов'язаної з вивченням індивідуально-психологічних властивостей і можливостей особистості, які забезпечують її життєздатність, безпосередньо співвідноситься з приналежним їй часу - вмінням будувати плани та стратегії життя (К.А. Абульханова), створювати «тимчасові перспективи» (Ф. Зімбардо). При цьому суб'єктивна цінність часу, як особистісного ресурсу, протяжність часової перспективи виступають регуляторами організації діяльності на різних етапах життєдіяльності людини (Е. І. Головаха, С. Мадді, А. А. Кронік, Д. А. Леонт'єв, Дж. Нюттен, В. Н. М'ясищев, С. Л. Рубінштейн та ін.).

Мета дослідження: довести, що орієнтація на майбутнє є фактором готовності особистості до змін.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні уявлення сучасної психологічної науки щодо орієнтації на майбутнє та готовності особистості до змін.
2. Провести емпіричне дослідження орієнтації на майбутнє як фактору готовності особистості до змін на контингенті менеджерів двох вікових груп.
3. Встановити, що орієнтація на майбутнє є фактом психологічної готовності до змін.

Об'єкт дослідження – Часова структура особистості.

Предмет дослідження – орієнтація на майбутнє як фактор готовності особистості до змін в контексті вікової диференціації співробітників транспортно-експедиторського холдингу.

Методи дослідження – Для реалізації поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження:

1. теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення і систематизація теоретичних концепцій і положень щодо проблем орієнтації на майбутнє і готовності особистості до змін;

2. емпіричні:

- Методика «Особистісна готовність до змін» («Personal change-readiness survey» (PCRS));
- Опитувальник часової перспективи Ф. Зімбардо в адаптації А. Сирцевої, О.В. Митиной (Мітіна, Сирцова, 2008)
- Методика Т. Елерса «Шкала мотивації до досягнення успіху»
- Методика Д. Маклейн в адаптації Є.Г. Луковицького «Шкала толерантності до невизначеності»

3. статистична обробка кількісних даних: описові статистики середніх значень, кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції Спірмена), Т-критерій Стьюдента для порівняння двох незалежних вибірок. Статистична обробка даних здійснювалась за допомогою комп'ютерного забезпечення SPSS 17 для Windows.

База проведення емпіричного дослідження: транспортно-експедиторський холдинг «Формаг».

Опис вибірки: Фокус дослідження орієнтований на сегмент «середній вік», який складається з двох вікових груп від 22 до 35 року (чол.); від 21 до 35 років (жін.) та від 36 до 60 року (чол.); від 36 до 55 років (жін.). Загалом в дослідженні приймали участь 68 респондентів: 36 - належать першій віковій групі, 32 – до другої.

Всі респонденти є менеджерами середньої ланки, працюють в транспортно-експедиторської галузі, мають вищу освіту, характеризуються різним соціальним становищем, станом здоров'я та ін.

Практичне значення роботи: На підставі проведеного дослідження, сформований комплекс рекомендації, якій може послужити базисній складовій в програмі відбору, адаптації та розвитку персоналу, а також застосовані в процесі проведення організаційних змін в компаніях. Даний

матеріал має практичну цінність для фахівців по роботі з персоналом, організаційних та практичних психологів.

Апробації та публікації: Доповідь на X Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути», яка проходила 13 листопада 2020 р. Тема доповіді: «Прошлое, настоящее и будущее, как три вектора временной организации человеческой психики».

Доповідь на XI Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути», яка проходила 11 грудня 2020 р. Тема доповіді: «Психологическая готовность к изменениям».

Структура роботи: Робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (71 найменувань, з них 7 - іноземних), 15 додатків на 37 сторінках. Робота містить 14 таблиць, 9 рисунків. Основний текст викладено на 95 сторінках. Загальний обсяг роботи – 133 сторінки.

ВИСНОВКИ

Ряд авторів як вітчизняних, так і зарубіжних відзначають великий вплив на життя особистості її сприйняття часу. Аналіз подій минулого, сьогодення і майбутнього грає важливу роль, у зв'язку з тим, що їх суб'єктивна значимість, репрезентована в зовнішній і внутрішній реальності, може сприяти як раціональним змінам, так і стагнуючим деструктивним аспектам функціонування.

Наразі з цим, процеси, пов'язані з відчуттям часу визначають феномен часової перспективи. Визначення часової перспективи різними вченими об'єднує їх в вивченні відчуття індивідуума про своє минуле, в цьому і уявленнях про майбутнє.

Автори також підкреслюють значущість минулого, минулого та сьогодення і формування майбутнього. У разі стійкої часової перспективи минуле і майбутнє людини зливаються воедино в сьогодення і впливають на його життєдіяльність. Також, дослідники розглядають теперішній час як здатність інтеграції особистості минулий досвід і перспективи майбутнього/ Вони підкреслюють, що повноцінна особистість здатна слідувати в певному векторному полі і до певної мети. У той час, як пригнічені можливості трансформуються в хворобливість і відчай, мають місце деструктивні дії, наслідком яких спостерігається самозахисне і саморуйнівну поведінку, відстороненість від світу, інших людей і справжнього Я.

Крім цього, особлива роль в працях вчених приділяється когнітивному аспекту, спрямованому на рухові особистості до мети, які в свою чергу формують поведінку людини. Особистість здатна передбачити майбутнє і регулювати дії відповідно до особистими цілей, що визначає управління особистісним розвитком. У той же час, страх невідомості, боязнь розлучитися зі стійкими схемами в поглядах на тлі непередбачуваного результату являють собою бар'єри для розвитку особистості.

Взагалі, аналіз літератури показав, що тема присвячена типу особистості, чітко орієнтованої в майбутнє не розкрита. Можна виділити деякі маркери, які вказують на дану орієнтацію, представників холероїдної групи в більшій мірі (спрямований в майбутнє, мають бажанням наблизити його, воно викликає у них інтерес) і в меншій мірі - сангвіноїдної (майбутнє бажано, цікаво, воно хвилює і тривожить.)

Виконання емпіричного дослідження показало що, орієнтація на майбутнє менеджерів має пряму залежність з компонентами готовності до змін. Так, дослідження показали, що найбільшими показниками готовності до змін менеджери вважають винахідливість та оптимізм, в меншій мірі впевненість та толерантність до двозначності, а також адаптивність, пристрасність, сміливість. Показник шкали толерантності до невизначеності в межах норми. Показник мотивації до успіху на середньому рівні.

Найвищий показник відносин особистості до часового континууму – орієнтація на майбутнє. Нижчі значення мають показники гедоністичного сьогодення та позитивного минулого. Ще менше значення мають показники фаталістичного сьогодення та негативного минуле..

Характеристики цих компонентів орієнтацією на майбутнє і складових до готовності до змін підвищуються із зростанням орієнтації на майбутнє і приводять менеджера до кращої готовності до змін на роботі. К цім характеристикам відносяться: енергійність, невтомність та життєвий тонус (пристрасність); вміння знаходити виходи зі складних ситуацій, звертання до нових джерел для вирішення нових проблем (винахідливість); надія та віра в успіх, небажання орієнтуватися на можливий негативний розвиток будь-яких подій, розгляд не проблеми, а можливість її вирішення (оптимізм); цікавість до нового та невідомого (сміливість); вміння змінювати плани, змінювати рішення в нових ситуаціях, йти на компроміс (адаптивність)

При цьому, дослідження за методики "мотивації до успіху" і "шкала толерантності до невизначеності" не продемонстрували в явному вигляді залежності, в контексті зв'язку орієнтації на майбутнє та готовності до змін.

Однак, дослідження за даними методиками, є інформативний для більш повного розуміння портрета менеджера.

Між менеджерами молодого віку та менеджерами зрілого віку, статистично, значущі відмінності за методикою «Особистісної готовності до змін» виявлено, що у представників молодого віку показниках пристрасність, винахідливість, оптимізм, сміливість, адаптивність вище, ніж у зрілого.

Наявні статистично значущі відмінності за шкалою «Мотивація до успіху». Цей показник вище у менеджерів зрілого віку і знаходиться на помірно високому рівні, а у менеджерів молодого віку мотивація до успіху на середньому рівні.

Орієнтація на майбутнє, за опитувальником часової перспективи Ф. Зімбардо вище у менеджерів молодого віку. Фаталістичне сьогодення вище у менеджерів зрілого віку. Ми підтвердили взаємозв'язок між компонентами профілю менеджерів молодого віку та зрілого віку окремо і виявили наявні зв'язки.

Також, на основі проведеного дослідження описаний усереднений портрет менеджера - молодого віку та зрілого віку, були запропоновані рекомендації щодо готовності менеджерів до змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абульханова К. А., Абульханова К. А., Березина. Т. Н. Время личности и время жизни: монография Санкт-Петербург : Алетейя, 2001. 304 с.
2. Асмолов А. Г. На перекрестке путей к изучению психики человека: бессознательное, установка, деятельность Культурно-историческая психология и конструирование миров/Москва : Изд-во Ин-та практ. психологии, 1996. 373–395 с.
3. Адлер А. Индивидуальная психология и развитие ребенка. Москва: Институт общегуманитарных исследований, 2016. 166 с.
4. Брагина Н.Н., Доброхотова Т.А. Функциональные асимметрии человека. Изд 2-е., перераб. и доп. Москва, 1988. 240 с.
5. Бринза І. В., Будіянський М. Ф. Готовність до змін як ресурс подолання психологічної кризи. Наука і освіта. 2016. 43-48 с. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2016/11_2016/9.pdf (дата звернення 27.08.2020)
6. Бейтсон Г. Экология разума: Избранные статьи по антропологии, психиатрии и эпистемологии /
7. Москва: Смысл. 2000. 476 с.
8. Винникотт Д. Маленькие дети и их матери. Москва: Независимая фирма «Класс», 2007. 80 с. URL: <http://stotskaya.info/wp-content/uploads/2011/06/vinnikot-malenkie-deti-i-ih-materi.pdf> (дата звернення 14.08.2020)
9. Вассерман Л.И., Щелкова О.Ю., Дубинина Е.А. Медицинская психодиагностика: современная методология исследования и интеграционные процессы в психологии и медицине. Медицинская психология в России. 2014. – № 4(27). URL: <http://mprj.ru> (дата звернення: 27.08.2020).

10. Грей Д.А. Сила нервной системы, интраверсия — экстраверсия, условные рефлексы и реакция активации. Вопросы психологии. 1968. Вып. 3. — С.77-88.
11. Головаха Е. И. А. А. Кроник. Психологическое время личности 2-е Киев: Наукова думка, 2008. 209 с.
12. Головаха Е.И., Кроник А.А. Понятие психологического времени. Категории материалистической диалектики в психологии. Москва: Наука, 1988. 199-213 с.
13. Джеймс У. О некоторой слепоте у людей.// Интеракционизм в американской социологии и социальной психологии первой половины XX века. Сб. переводов./сост. и пер. В.Г. Николаев . Москва: 2010. 10–29 с.
14. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология СПб: «Питер», 2000. 320 с. URL: http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/655/eksperimentalnaja_psihologia.pdf (дата звернення 25.09.2020)
15. Зимбардо Ф., Сирцева А. Адаптация опросника временной перспективы личности. Психологический журнал Институт психологии. Москва: РАН, Российская академия наук. 2008. № 3. 101-109 с.
16. Зимбардо Ф., Дж. Бойд. Парадокс времени. Новая психология времени, которая улучшит вашу жизнь. Санкт-Петербург: Речь, 2010. 352 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/2229876/> (дата звернення 06.09.2020)
17. Келли Дж. Теория личности (теория личных конструктов). Санкт-Петербург: Речь, 2000. 249 с. URL: <https://studfile.net/preview/6208238/> (дата звіту 12.05.2020)
18. Кляйн М. Заметки о некоторых шизоидных механизмах/ пер. с англ. А.Н. Ниязовой. Ижевск Психоаналитические труды., 2009. 297 с.
19. Когораз В.Г. Эйнштейн и религия: Применение принципа относительности к исследованию религиозных явлений. Москва: Петроград, 1923. URL:

http://az.lib.ru/t/tanbogoraz_w_g/text_1925_einshteyn.shtml (дата звітү 12.09.2020)

- 20.Ковалев В.И. Личностное время и жизненный путь личности. Психология личности и время жизни человека. Сб. науч. Докл. 1 Черновцы 1991.
- 21.Кон И.С. Постоянство и изменчивость личности. Психологический журнал, 1987. №4. С. 126-136 с. URL: <http://test-metod.ru/index.php/stati/141-postoyanstvo-i-izmenchivost-lichnosti-i-s-kon>
- 22.Комиссарова Е.Н., Родичкин П.В.,Сазонова Л.А Морфологические критерии возрастной гигиены. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Российский государственный педагогический университет им. А.И. Герцена. 2014. 64 с. URL: https://www.herzen.spb.ru/img/files/ffk275/TiMFK/Posobie_Rodichkin_1.pdf (дата звернення 05.06.2020).
- 23.Котов С.В. Мотивация «на успех» и мотивация «на избегание неудач» в контексте позитивной психологии. Молодой ученый.2012. Вып. 4 (39) 360-362 с. URL: <https://moluch.ru/archive/39/4498/> (дата звернення 22.08.2020)
- 24.Левин К. Теория поля в социальных науках. Санкт-Петербург: Речь, 2000. 368 с.
- 25.Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва, 1975.
- 26.Леонтьев Д. А. О времени: иллюзия ответов. Экзистенциальная традиция: философия, психология, психотерапия. 2004. Вып 1(4). С113–118 URL <http://institut.smysl.ru/article/time.php>.
- 27.Левитов Н. Д. О психических состояниях человека. Москва: Просвещение, 1964. 264 с. (дата звернення 22.08.2020)
- 28.Лебедев А. Н. Рефлексивное мышление как фактор саморазвития личности. Институт психологии РАН, сборник статей. Институт психологии РАН. Москва, 2018. 513-518 с. URL:

- <http://www.ipras.ru/engine/documents/document13350.pdf> (дата звернення 28.08.2020)
29. Луковицкая Е. Г. Социально-психологическое значение толерантности к неопределенности. Санкт-Петербург, 1998. 173 с.
30. Мадди С. Теории личности: сравнительный анализ / Пер. с англ. И. Авидона и др. Речь . Санкт-Петербург. 2002. 539 с. URL: http://pedlib.ru/Books/3/0399/3_0399-2.shtml#book_page_top (дата звернення 26.09.2020)
31. Методика «Личностная готовность к изменениям» («Personal change-readiness survey» (PCRS)) Психологическая диагностика.: веб-сайт URL: <https://sites.google.com/site/test300mpcrs> (дата звернення 02.08.2020)
32. Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса. (Опитувальник Т. Елерса для вивчення мотивації досягнення успіху). Учбові Матеріали для студентів і школярів України: веб-сайт URL: https://stud.com.ua/17007/menedzhment/metodika_diaagnostiki_osobistosti_motivatsiyu_uspihu_ellersa (дата звернення 20.09.2020)
33. Маслоу А. Мотивация и личность. Санкт-Петербург.: Питер, 2016. 400 с.
34. Мясищев В. Н. Психология отношений: избранные психологические труды. Москва: Ин-та практ. психологии, 1995. 356 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/2321113/> (дата звернення 26.10.2020)
35. Махиева Л.Х Современная перспектива трансцендентного будущего: История и перспективы исследования. Современные исследования социальных проблем. 2012 № (14). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vremennaya-perspektiva-transtsendentnogo-buduschego-istoriya-i-perspektivy-issledovaniya/viewer> (дата звернення 16.10.2020)
36. Наследов А. Д. SPSS: Компьютерный анализ данных в психологии и социальных науках. Санкт-Петербург: Питер, 2005. 416 с.

- 37.Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных. Учебное пособие. - Санкт-Петербург.: Речь, 2004. 392 с.
- 38.Нюттен Дж. Мотивация, действие и перспектива будущего. / Под ред. Д.А. Леонтьева. с.Москва : Смысл, 2004. 608 с.
- 39.Нерсесян, Л.С., Пушкин В.Н. Психологическая структура готовности оператора к экстренному действию. Вопросы психологии. № 5.1969. 60-69 с.
- 40.Общая психология. Словарь / под ред. А. В. Петровского. Москва: ПЕР СЭ, 2005. 250 с.
- 41.Олпорт Г.В. Становление: основные положения психологии личности/пер. с англ. Л. Трубицыной и др. Москва: Смысл, 2002. 462 с. URL: <http://psylib.org.ua/books/olpor01/index.htm> (дата звернення 12.10.2020)
- 42.Панченко С. М. Особистісна зрілість: сутність і перспективи актуалізації в умовах післядипломної освіти. Вісник післядипломної освіти. Психологія. 2010. Вип. 1 (14), ч. 2.: С. 308–316
- 43.Петровский В. А. Г. Ярошевский Основы теоретической психологии. ИНФРА-М. Москва, 1998. 528 с. URL: <http://psylib.org.ua/books/petya01/index.htm> (дата звернення 19.09.2020)
- 44.Рожков Е.М. Мотивация достижения успеха и избегания неудач в работах отечественных и зарубежных ученых. Психологические науки. Вип. 3, 2014. С. 44-46 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/motivatsiya-dostizheniya-uspeha-i-izbeganiya-neudach-v-rabotah-otechestvennyh-i-zarubezhnyh-uchenyh> (дата звернення 12.10.2020)
- 45.Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 720 с. URL: http://yanko.lib.ru/books/psycho/rubinshteyn=osnovu_obzhey_psc.pdf (дата звернення 16.10.2020)

46. Санжаева Р.Д. Готовность и психологические механизмы ее формирования. Улан-Удэ: Бурятский государственный университет. 2017. С 212 с.— URL <https://rucont.ru/login?returnurl=%2fefd%2f640308> (дата звернения 10.09.2020)
47. Сифр М. И безднах земли. Москва: Прогресс, 1982. URL: http://speleolog.kiev.ua/books/abimes_siffre/shell.php (дата звернения 20.09.2020)
48. Симонов П.В. Естественнонаучные основы индивидуальности. Журн. высш. нсрвн. деятельности. 1981. Вып. 1. С. 12-24
49. Сырцова А. Адаптация опросника временной перспективы личности Ф. Зимбардо. Психологический журнал Институт психологии РАН. Москва, 2008. Вып. 3, С.101-109
50. Ухтомский А. А. Избранные труды. Л: Наука. 1978. 360 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1599183/> (дата звернения 16.10.2020)
51. Фресс П. Восприятие и оценка времени. Экспериментальная психология. Москва: Прогресс, 1978. Вип. 6. С. 88-106
52. Фромм Э. Бегство от свободы. Человек для себя. Москва: АСТ, 2017. 288 с. URL: <http://library.khpg.org/files/docs/1456766557.pdf> (дата звернения 09.09.2020)
53. Фрейджер Р., Фейдимен Д. Большая книга психологии. Личность. Теории, упражнения, эксперименты. Санкт-Петербург: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. 704 с.
54. Фрейд З. Введение в психоанализ / пер. с англ. Г.В. Барышникова, Москва: Наука, 1989. с. 483 URL: <http://www.magister.msk.ru/library/philos/freud/freud200.htm> (дата звернения 16.10.2020)
55. Фаерман М.И. Комплексный социально-психологический подход к предупреждению сопротивлений нововведениям персонала: на примере организаций малого и среднего бизнеса: дис. к.псих. н.: 19.00.05/ Ярославский гос. Ун-т. Ярославль, 2007. 178 с.

- 56.Фресс П. Приспособление человека к времени. Вопросы психологии. 1961. Вып. 1 С. 43-57.
- 57.Хайнц К. Анализ самости. Системный подход к лечению нарциссических нарушений личности /пер. с англ. Л.М.Бокпвикова Москва: «Когито-центр», 2003. 173 с. URL: https://jagannath.ru/users_files/books/Analiz_samosti.pdf (дата звернення 09.09.2020)
- 58.Хорни К. Невроз и рост личности. Борьба за самореализацию /пер. Е.И. Замфир. Москва: Академический проект, 2008. 398 с. URL: <http://psylib.org.ua/books/hornk03/index.htm> (дата звернення 20.10.20)
- 59.Цуканов Б.И. Время в психике человека. Одесса: АстроПринт, 2000. 121 с.
- 60.Шкала толерантности к неопределенности. Психологическая диагностика: URL <https://sites.google.com/site/test300mmstl> (дата звернення 02.08.2020)
- 61.Штепа О. С. Особистісна зрілість: Модель. Опитувальник. Тренінг : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 210 с. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/156722> (дата звернення 09.08.20)
- 62.Щукина М.А. Направления исследования саморазвития личности в современной зарубежной психологии. Вопросы психологии. 2014. 94–106 с.
- 63.Элькин Д.Г. Восприятие времени. Москва: АПН РСФСР, 1962. 310 с.
64. Яничев П.И. Субъективные модели прошлого, настоящего и будущего в подростковом и юношеском возрасте: Учебное пособиееСПб., 1999. 114 с.
- 65.Cottle T.J. .Perceiving time: a psychological study with men and women. New York: Willey, 1976.
- 66.Eysenck H.J. Principles and Methods of Personality. Description, Classification and Diagnosis Brit. J. Psychol. 1964. V.55. №3. P.284-294.

- URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.2044-8295.1964.tb00912.x> (Last accessed: 04.11.2020)
67. Frank L.K. Time perspectives *Journ. of Social Philosophy*. №4. 1939. P. 293–312.
68. Gjesme T. Future-Time Orientation and Motivaion *Advances in Motivation* Eds. T. Gjesme, R. Nygard. Oslo–Stockholm–Copenhagen–Oxford–Boston: Scandinavian University Press, 1996. P. 210–222.
69. Mischel W. On the interface of cognition and personality: Beyond the person-situation debate. *American Psychologist*, 1979. № 34. P. 740–754 URL: <https://psycnet.apa.org/record/1980-01031-001> (Last accessed: 04.11.2020)
70. Nuttin J. Future Time Perspective in Human Motivation and Learning Theory and research method. *Review. Univ. Pr.*, 1985. P. 60– 82. URL: https://www.researchgate.net/publication/42632627_Review_Future_time_perspective_and_motivation_Theory_and_research_method (Last accessed: 17.09.2020)
71. Rotter J.B. *The Development and Application of Social Learning Theory: Selected Papers*. New York: Praeger. 1982. URL: <https://catalogue.nla.gov.au/Record/2469782> (Last accessed: 18.09.2020)
72. Zaleski Z. Behavioral effects of self-set goals for different time ranges *International Journ. of Psychology*. V. 22. 1987. P. 17–32 URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00207598708246765> (Last accessed: 18.09.2020)